

Techbitch

Lesmateriaal
bij aflevering

#3

VO
onderbouw

WERKVORMEN
BIJ AFLEVERING #3

- Over de lijn
- De staat van de rechtsstaat

vpro

Stephanie weet alles van iedereen

Omschrijving

In aflevering 3 van Techbitch zit iedereen inmiddels op Steefspace. Maar hoe kan Stephanie hier nu rijk mee worden? In de aflevering zien we hoe ze dat regelt. In deze aflevering staan privacy en de rechtsstaat centraal. Stephanie kan met haar app meekijken met wat haar gebruikers doen. Mag dat zomaar?

Ook deze uitzending kun je eerst nabespreken aan de hand van verschillende reflectievragen om de koppeling te leggen tussen de uitzending, de eigen leefwereld van de leerlingen en de democratie waarin ze leven. Hierna kun je ter verbreding en verdieping de activerende werkvoren doen die hierop aansluiten.

Je kunt kiezen voor de werkvorm Over de Lijn, waarin leerlingen fysiek positie kiezen en met elkaar in gesprek gaan over stellingen rondom privacy en de rechtsstaat. Twijfelen en van mening veranderen is hierbij toegestaan! Ook kun je de werkvorm De staat van de rechtsstaat doen. Hier komen de kenmerken van de rechtsstaat aan bod en gaan leerlingen in groepjes aan de slag met een werkblad. Hoe zouden regeringen van verschillende landen reageren op een bepaalde situatie?

KERNDOELEN SLO

De materialen voor aflevering 3 van Techbitch in deze handleiding sluiten aan bij de volgende kerndoelen van SLO:

Burgerschap

- **Kerdoel 18**
De school geeft vorm aan de democratische oefenplaats.
- **Kerdoel 19**
De leerling leert over samenleven in een democratische rechtsstaat.
- **Kerdoel 20**
De leerling doet ervaringen op met democratische en maatschappelijke betrokkenheid.

Digitale geletterdheid

- **Kerdoel 21**
De leerling zet digitale technologie en digitale media in.
- **Kerdoel 23**
De leerling participeert in de gedigitaliseerde wereld.

Reflectievragen

1. Wie heeft er in de zomer (2025) deze vraag gehad bij een app voor sociale media: 'Wil je abonneren, of wil je onze producten gratis blijven gebruiken met advertenties?'¹ Wie heeft er aangegeven gratis verder te willen?

Bespreking:

Leg uit dat een technologie-expert hierover zei: 'Als het van Meta afhangt dan betaalt niemand dat abonnement.

Ze doen dat als een soort zoethoudertje voor de Europese regelgevers. Maar ze willen gewoon dat je toelating geeft om je data te gebruiken, om je gepersonaliseerde advertenties voor te schotelen. En hoe beter ze daarin slagen, hoe meer geld ze verdienen. Zo simpel is het.' (zie bron)

2. En wie leest de gebruikersvoorwaarden voordat je ze accepteert wanneer je een app installeert? Laat de leerlingen hun hand opsteken.
3. Hoe kun je iemands persoonlijke data gebruiken om mensen hun (politieke) mening te beïnvloeden?
Antwoord: Als jij iets liket, deelt, opzoekt of bekijkt, dan onthouden platforms zoals Instagram of YouTube dat. Ze weten bijvoorbeeld waar je woont, hoe oud je bent, waar je in geïnteresseerd bent en wat je politieke voorkeur zou kunnen zijn. Met die informatie kunnen techbedrijven reclames of berichten laten zien die precies bij jou passen.
Achtergrondinformatie:
Bijvoorbeeld: als techbedrijven weten dat jij je zorgen maakt over het klimaat, kunnen ze je berichten laten zien van een politieke partij die daar veel over praat. Zo proberen ze jouw aandacht vast te houden en tegelijkertijd jouw mening te sturen of radicaler te maken. Politieke partijen kunnen samenwerken met de techbedrijven of met de marketingbedrijven die die data bezitten. Zo kunnen politieke partijen reclame kopen op sociale media en gerichte berichten sturen aan mensen met bepaalde interesses (bijvoorbeeld alleen aan jongeren die duurzaamheid belangrijk vinden). Jij krijgt dan aangepaste berichten te zien, die speciaal voor jou zijn gemaakt. Misschien denk je dat het 'toevallig' is, maar het is vaak heel bewust gekozen om jouw mening te beïnvloeden. Er kunnen zelfs met opzet onjuiste of overdreven berichten verspreid worden om je mening, en daarmee de verkiezingen, te beïnvloeden (nepnieuws), al is dat verboden.

Over de lijn

Hoe langer je blijft doorscrollen, hoe meer de techbedrijven verdienen door alle advertenties en betaalde (nep)berichten die je ziet.

4. Wat doet dat met de democratie?

Antwoord: Democratie betekent dat iedereen vrij is zijn of haar mening te vormen en te stemmen. Maar als je alleen berichten te zien krijgt die passen bij je profiel, dan zie je niet het hele verhaal, ga je misschien denken dat iedereen denkt zoals jij en word je gemakkelijker beïnvloed. Dat is gevaarlijk, want dan maak je niet helemaal in vrijheid je keuze bij verkiezingen, maar word je (onbewust) door slimme trucjes gestuurd (zie bron). Zonder dat je hier weet van hebt.

5. Hoe kun je geld gebruiken om mensen hun (politieke) mening te beïnvloeden? En wat doet dat met de democratie?

Antwoord: Met geld kun je politieke reclame (en nep-berichten) kopen, verkiezingscampagnes steunen en invloed uitoefenen. Rijke mensen of bedrijven zorgen zo dat hun mening vaker wordt gehoord dan die van gewone inwoners van het land. Dat is oneerlijk, want in een democratie zouden alle stemmen even zwaar moeten wegen. (Een bekend voorbeeld hiervan is de inmenging van Amazon-topman Jeff Bezos. Hij gaf veel geld aan de verkiezingscampagne van Donald Trump en verordonneerde dat de krant The Washington Post (waar hij eigenaar van is) voortaan alleen nog maar positief zou schrijven over 'persoonlijke vrijheden en de vrije markt', wat een eufemisme was voor: kritiek op Trump was niet meer toegestaan.)

In aflevering 3 van Techbitch staan privacy en de rechtsstaat centraal. In deze opdracht krijgen de leerlingen daarover een aantal stellingen. In het lokaal zijn twee vakken; eens en oneens. Zijn de leerlingen het eens met de stelling? Dan lopen ze naar het vak 'eens'. Zijn ze het oneens met de stelling? Dan lopen ze naar het vak 'oneens'. Vervolgens kunnen de leerlingen hun keuze toelichten.

Leerdoelen

- De leerlingen vormen hun mening over stelling m.b.t. privacy en de rechtsstaat.
- De leerlingen kunnen aan een ander hun standpunt toelichten.

Duur

15 minuten

Benodigdheden

- PowerPoint 'Over de lijn – Techbitch'.
- Optioneel: schildertape om de ruimte in tweeën te delen.

De werkvorm stap voor stap

1 Voorbereiding

1. Maak genoeg ruimte in het lokaal voor de leerlingen om rond te lopen. Verdeel het lokaal in twee vakken; eentje voor eens en eentje voor oneens. Dit kun je met schildertape doen om het voor de leerlingen duidelijker te maken.
2. Bepaal van tevoren, afhankelijk van de tijd, hoeveel stellingen je behandelt en welke.

2 Over de lijn spelen

3. Bespreek kort met de leerlingen waar aflevering 3 van Techbitch over ging (privacy en de rechtsstaat). Vertel dat er in de politiek vaak discussies zijn over de grenzen van privacy en dat er landen zijn waar de rechtsstaat niet sterk is (achtergrondinformatie over de rechtstaat). (Ook de Nederlandse rechtsstaat is trouwens niet immuun voor aantasting. Steeds meer politieke partijen doen in hun verkiezingsprogramma's voorstellen die in strijd zijn met rechtsstatelijke beginselen. Voor de Tweede Kamerverkiezing van 2025 gold dat voor 11 van de onderzochte 15 programma's.)

4. Vertel de leerlingen dat zij hier stellingen over krijgen en moeten bedenken wat zij ervan vinden. Als zij het ermee eens zijn, lopen ze naar het vak 'eens'. Als ze het oneens zijn, lopen ze naar het vak 'oneens'. Laat duidelijk zien wat het eens-vak en het oneens-vak is.
5. Laat de leerlingen de eerste stelling op de PowerPoint zien. Lees deze voor en geef een korte toelichting, zodat goed duidelijk wordt waar de stelling over gaat.
6. Vraag de leerlingen om te kiezen of ze het met de stelling eens of oneens zijn en naar het desbetreffende vak te lopen. Als een leerling twijfelt, mag deze ook in het midden gaan staan.
7. Vraag uit beide vakken een leerling en om een korte toelichting. Vraag daarna de twijfelaars alsnog een keuze te maken. Ook leerlingen die overtuigd zijn door argumenten van medeleerlingen uit het andere vak mogen nog van plek veranderen.
8. Sluit af met een korte nabespreking, bijvoorbeeld door het stellen van vragen als:
 - a. Waren er onderwerpen bij die de leerlingen heel belangrijk vonden?
 - b. Over welke stelling waren de leerlingen heel verdeeld of juist eensgezind?
- f. **Ik vind het prima als de politie realtime gezichts-herkenning gebruikt voor de veiligheid.**
Achtergrondinformatie:
Momenteel is hier geen concrete wetgeving voor in Nederland. De politie maakt wel gebruik van gezichts-herkenning, maar dit is altijd achteraf. De politie herkent nog niet live gezichten met camerabeelden. In landen als Hongarije en China wordt realtime gezichtsherkenning wel ingezet, bijvoorbeeld in China voor het uitschrijven van verkeersboetes. In Hongarije is het gebruikt om deelnemers van een demonstratie (volgens de autoriteiten een 'verboden bijeenkomst') te identificeren en om boetes uit te kunnen delen.
- g. **Ik vind het prima als de overheid je kan straffen voor iets wat je online zegt.**
Achtergrondinformatie:
In Nederland mag de overheid iemand vervolgen voor een online opmerking als deze de wet overtreedt, zoals bij opruiing, discriminatie of aanzetten tot haat. Er wordt echter altijd gekeken of de opmerking valt onder de vrijheid van meningsuiting, die tot op zekere hoogte wordt beschermd door de Grondwet (artikel 7). In andere landen, zoals Rusland en China, kun je breder worden vervolgd voor het online uiten van je mening, bijvoorbeeld als je kritiek hebt op de regering.
- h. **Je mag alleen straf krijgen voor iets dat al verboden was toen je het deed.**
Achtergrondinformatie:
Dit is de kern van het legaliteitsbeginsel, één van de onderdelen van een rechtsstaat.
- i. **Het is goed dat wij in Nederland privé met elkaar kunnen praten zonder dat de overheid meeluistert.**
- j. **In sommige landen worden burgers gevolgd met camera's en software. Dat zou hier ook moeten.**
- k. **Als je in een land woont waar alles gecontroleerd wordt, kun je beter niets posten op de sociale media.**

Stellingen in de PowerPoint

- a. **Als ik niets verkeerd doe, hoef ik me geen zorgen te maken om mijn privacy.**
- b. **De overheid mag altijd mijn berichten lezen als dat helpt om misdaad te stoppen.**
Achtergrondinformatie:
Nu mag de politie dit in bijzondere gevallen doen. Daarvoor heeft ze eerst toestemming nodig van de rechter-commissaris. Hiervoor moet het mogelijke misdrijf zwaar genoeg zijn (minimaal 4 jaar gevangenisstraf) en een gevaar vormen voor de rechtsorde. Ook mag het meelezen niet langer dan 4 weken duren, tenzij de officier van justitie daar toestemming voor geeft.
- c. **Ik vind het prima als een app weet waar ik ben, als ik daardoor die app gratis kan gebruiken.**
- d. **Het is belangrijker om veilig te zijn dan om je privacy te beschermen.**
- e. **Bedrijven mogen geld verdienen met mijn data, als ik hun app gratis mag gebruiken.**
Achtergrondinformatie:
Nu verdienen apps vaak geld door data van gebruikers door te verkopen aan adverteerders, zodat er persoonlijke advertenties geplaatst kunnen worden.

De staat van de rechtsstaat

De leerlingen krijgen eerst klassikaal een korte uitleg over de kenmerken en het doel van een rechtsstaat en bepaalde grondrechten. Met deze kennis gaan de leerlingen in groepjes aan de slag.

Elk groepje verdiept zich in Nederland en één ander land. Ze krijgen een beschrijving van een fictieve situatie mee. Hoe zal de regering van een land zonder goed functioneren de rechtsstaat op deze situatie reageren? En hoe reageert de Nederlandse regering waarschijnlijk, als regering van een land waar de rechtsstaat sterk verankerd is? Tot slot wordt middels een kleine groepsopdracht en klassikale nabespreking rondom de Democratie Monitor 2024 extra stilgestaan bij de situatie in Nederland. Is alles hier wel zo goed als het in eerste instantie lijkt?

Leerdoelen

- De leerlingen kunnen de belangrijkste kenmerken van de rechtsstaat benoemen.
- De leerlingen kunnen beredeneren wat de gevolgen zijn voor burgers wanneer de rechtsstaat niet goed functioneert.
- Leerlingen begrijpen dat rechtsstatelijkheid gradueel is (dus sterker of zwakker kan worden) en dat de rechtsstaat beschermd moet worden.

Duur

20-30 minuten

Benodigheden

- PowerPoint 'De staat van de rechtsstaat'
- Werkbladen 'De staat van de rechtsstaat' (4 verschillende werkbladen; 1 werkblad per groepje, dubbelzijdig printen)
- Antwoordmodel

De werkvorm stap voor stap

1 Voorbereiding & kijken aflevering Techbitch

Print ter voorbereiding de werkbladen en open de PowerPoint. Kijk met de klas aflevering 3 van Techbitch.

2 Kenmerken van de rechtsstaat

Dia 2 t/m 4:

Besprek met de leerlingen de landen die in aflevering 3 van Techbitch aan bod kwamen. In de aflevering werd verteld hoe de regering van die landen omgaat met de rechten van burgers. Iedere dia toont een screenshot van de uitzending van een moment waarop een land aan bod komt.

De volgende landen en situaties worden in de aflevering besproken:

- China – gezichtsherkenning, die wordt ingezet voor het geven van een 'sociale score' aan inwoners.
- Rusland – mensen die worden opgepakt omdat ze hun (kritische) mening uiten over de regering.
- Uganda – rechten van mensen die plots worden afgenomen (homoseksualiteit werd plotseling 'illegaal') en een conflict rondom het legaliteitsbeginsel.

Dia 5:

Besprek het begrip 'rechtsstaat' met de leerlingen.

Een rechtsstaat is 'een staat die het recht als hoogste gezag handhaaft' ([*meer informatie over de rechtsstaat*](#)).

Dia 6:

Vertel de leerlingen dat een rechtsstaat vijf kenmerken of 'pijlers' heeft:

- **Grondrechten:** in een rechtsstaat hebben de burgers fundamentele grondrechten en vrijheden die hen beschermen tegen de macht van de overheid. Een aantal bekende grondrechten zijn bijvoorbeeld de vrijheid van meningsuiting, het verbod op de doodstraf en het recht op gelijke behandeling.
- **Scheiding der machten:** in een rechtsstaat is de macht verdeeld over 3 instellingen; de wetgevende macht (parlement), de uitvoerende macht (regering) en de rechtsprekende macht (rechters). Door deze macht te verdelen kan de kans op machtsmisbruik verkleind worden. Kort samengevat: 'de slager mag niet z'n eigen vlees keuren'.
- **Legaliteitsbeginsel:** in een rechtsstaat mag de overheid alleen iets doen wanneer het gebaseerd is op de wet. Daarnaast mag de overheid alleen iemand veroordelen voor een handeling als die wettelijk strafbaar was op het moment dat die gepleegd werd (dus niet met terugwerkende kracht).
- **Onafhankelijke rechtspraak:** in een rechtsstaat moeten de rechters op een onafhankelijke en onpartijdige manier tot hun oordeel komen. Om dit te bereiken mag de overheid rechters bijvoorbeeld niet ontslaan en mogen rechters enkel oordelen op basis van wetten, verdragen en jurisprudentie.
- **Overheid houdt zich aan de wet:** in een rechtsstaat geldt de wet voor iedereen, dus ook voor de overheid. Als de overheid een wet overtreedt, mag de rechterlijke macht de overheid hierop aanspreken. Omdat rechten en vrijheden van burgers in de wet staan, mag de overheid die ook niet zomaar beperken of afpakken.

Dia 7:

Op de vorige dia werd het begrip grondrechten besproken. Deze dia gaat daar dieper op in. Vraag de leerlingen welke grondrechten zij al kennen. Om de leerlingen te helpen kun je één keer doorklikken om icoontjes te laten verschijnen die verwijzen naar acht van de grondrechten. Door op een icoontje te klikken kom ook het grondrecht erbij te staan.

De volgende grondrechten staan in de presentatie:

- Vrijheid van godsdienst en levensovertuiging (artikel 6)
 - je mag zelf je godsdienst of levensovertuiging kiezen.
 - Gelijke behandeling en discriminatieverbod (artikel 1)
 - iedereen wordt in gelijke gevallen gelijk behandeld.
 - Vrijheid van meningsuiting & censuurverbod (artikel 7)
 - je mag zeggen en schrijven wat je denkt zonder daar vooraf toestemming voor te vragen. Je mag hierbij natuurlijk geen andere wetten overtreden.
 - Geen straf zonder wet; legaliteitsbeginsel (artikel 16)
 - je mag alleen gestraft worden voor iets dat verboden is volgens de wet. Dit moest al in de wet staan toen je het deed.
- NB:** Het is uiteraard ook goed als leerlingen aangeven dat de overheid burgers alleen mag opsluiten als dit mag volgens de wet (artikel 15, vrijheidsontneming).
- Privacy (artikel 10) – iedereen heeft recht op privacy en de overheid mag niet zomaar je gegevens gebruiken.
 - Briefgeheim (artikel 13) – de overheid mag niet zomaar communicatie van burgers bekijken of beluisteren.
 - Vrijheid van vergadering en betoging (artikel 9) – mensen hebben het recht om in het openbaar bij elkaar te komen, zoals bij een vergadering of demonstratie.

Complimenteer leerlingen uiteraard ook als ze andere grondrechten, kinderrechten of mensenrechten noemen, zoals recht op onderwijs, recht op een eerlijk proces en het recht op een dak boven je hoofd. Het is hierbij helemaal niet erg als ze eigen woorden gebruiken voor het benoemen van de rechten. Klik hier voor een volledig overzicht van de Nederlandse grondrechten

Dia 8:

Laat de leerlingen in tweetallen nadenken over de vraag 'wat is het doel van de rechtsstaat?' Laat de leerlingen hun antwoord opschrijven. Geef na ongeveer een minuut bedenktijd een aantal tweetallen de kans om hun antwoord te geven. Klik om de doelen van de rechtsstaat te laten verschijnen. Bespreek met de leerlingen de doelen van de rechtsstaat. Vergelijk deze met de antwoorden van de leerlingen.

Hadden zij dezelfde doelen bedacht?

- Bescherming tegen machtsmisbruik
- Gelijke behandeling voor iedereen
- Grondrechten van inwoners beschermen
- Onafhankelijke rechtspraak waarborgen
- Orde en veiligheid via duidelijke regels

3 Werkblad (deel 1)

Dia 9:

Geef aan dat het nu aan de leerlingen is om zich in te leven in de regering van Nederland en één ander land. Welke keuzes zouden zij maken? Houden jullie je als regering aan de regels die horen bij een rechtsstaat?

Verdeel de klas in groepjes van 2 tot 4 leerlingen en geef ieder groepje een werkblad. De leerlingen maken eerst deel 1. Op ieder werkblad staat een situatie. De leerlingen bekijken deze situatie door twee verschillende brillen: die van de Nederlandse regering en van de regering van één van de andere landen. Hoe zou een regering van een land met een functionerende rechtsstaat reageren en hoe reageert een land met een zwakke rechtsstaat? Dit bedenken zij op basis van een factsheet². De leerlingen bedenken ook welke grondrechten in deze situatie (mogelijk) worden geschonden.

Loop rond om de groepjes hierbij te helpen. Leg hen indien nodig uit wat 'censuur' is, waar informatie over op hun factsheet staat. Bespreek met de leerlingen hun antwoorden op deel 1 van het werkblad. Meerdere groepjes hebben dezelfde situatie behandeld.

- Vraag een leerling om in eigen woorden uit te leggen wat de situatie was die in het land speelde.
- Op het antwoordenblad staat voor iedere situatie uitgelegd hoe de regering zou kunnen reageren. Het is echter mogelijk dat de leerlingen een andere reactie hebben bedacht. Gebruik het nakijkmodel dus als leidraad.
- Laat de leerlingen hun voorspelde reactie toelichten met data uit de factsheet.
- Vraag de leerlingen welke grondrechten in de situatie mogelijk geschonden worden. Aan iedere situatie zijn grondrechten gekoppeld die in de Nederlandse grondwet staan.

4 Werkblad (deel 2)

Dia 10:

Introduceer de volgende opdracht, waarin leerlingen specifiek gaan kijken naar de situatie in Nederland aan de hand van de Democratie monitor.

In iedere situatie van deel 1 werd een land vergeleken met Nederland. Wijs de leerlingen erop dat Nederland op geen enkel punt van de factsheet een volle 1 (perfect) scoort. Ook in Nederland zijn de rechtsstaat en de democratie niet perfect en er is geen enkele garantie dat een land met een goed werkende rechtsstaat altijd een goed werkende rechtsstaat houdt. Deze zijn constant onderhevig aan veranderingen in de maatschappij en de politiek. De Democratie Monitor beoordeelt de ontwikkeling van de Nederlandse democratie aan de hand van 45 indicatoren.

De leerlingen krijgen zo 10 indicatoren te zien; namelijk de top 5 verbeteringen en de top 5 verslechtingen. Ze bespreken met elkaar of ze inschatten dat de indicator de afgelopen tijd in Nederland is verbeterd of verslechterd en vullen dit in op hun werkblad.

Dia 11:

Laat de lege top 5 verbeteringen en top 5 verslechtingen zien. Onderaan de dia staan de indicatoren. Laat leerlingen in dezelfde groepjes overleggen en op het werkblad opschrijven in welke top 5 en op welke plek zij denken dat deze indicatoren horen.

Bespreek de oplossing klassikaal. Door op een indicator te klikken verschijnt deze op de juiste plek in de top 5. De antwoorden staan ook op deel twee van het antwoordblad.

Dia 12:

Op deze dia staan alle indicatoren van de Democratie Monitor. Vraag de leerlingen wat hen opvalt aan het overzicht. Bespreek met de leerlingen dat de afgelopen jaren meer indicatoren zijn verslechterd dan verbeterd.

5 Conclusie en afronding

In Nederland hebben we een sterke rechtsstaat en democratie, maar deze zijn niet gegarandeerd. Ook in Nederland kunnen we onze vrijheden, rechtszekerheid en rechtsgelijkheid verliezen als we deze niet bewaken. Het is dus iets om te koesteren en de leerlingen dragen hierin ook een verantwoordelijkheid. Iedereen kan zich uitspreken als er zaken gebeuren waarmee de rechtsstaat verslechtert, zoals intimidatie of bedreiging van politici of journalisten, discriminatie, beperkingen van grondrechten etc.

En iedereen kan zijn of haar best doen om betrouwbare bronnen te zoeken om aan informatie te komen. Hierover is meer lesmateriaal te vinden bij aflevering 5 van Techbitch.

¹ Deze vraag stelde Meta gebruikers in 2025. Je kon kiezen om je te abonneren voor €7,99 per maand om je Facebook- en Instagramaccounts te gebruiken zonder advertenties. Je gegevens zouden dan ook niet verwerkt worden voor advertenties. Als je gratis gebruik wilde blijven maken van de app, mogen je persoonlijke gegevens dus wel verwerkt worden voor advertenties. Let wel dat de Consumentenbond ook aangeeft dat ook de betaalde abonnementen niet goed zijn voor je privacy (bron: Betalen voor Instagram en Facebook? | Consumentenbond).

² De data in de factsheets zijn afkomstig van de V-Dem dataset (2025). De verschillende indicatoren hebben we opgezocht in de interactieve kaarten-tool (graphing maps). Zie: https://v-dem.net/data_analysis/MapGraph/. Sommige cijfers zijn aangepast naar een schaal van 0 tot 1. De volgende indicatoren zijn gebruikt:

1. Rule of law index. Uitleg: 'To what extent are laws transparently, independently, predictably, impartially, and equally enforced, and to what extent do the actions of government officials comply with the law?'
2. Freedom of discussion. Uitleg: 'Are citizens able to openly discuss political issues in private homes and in public spaces?'
3. Freedom of expression index. Uitleg: 'To what extent does government respect press and media freedom, the freedom of ordinary people to discuss political matters at home and in the public sphere, as well as the freedom of academic and cultural expression?'
4. High court independence. Uitleg: 'When the high court in the judicial system is ruling in cases that are salient to the government, how often would you say that it makes decisions that merely reflect government wishes regardless of its sincere view of the legal record?'
5. Government censorship effort – Media. Uitleg: 'Does the government directly or indirectly attempt to censor the print or broadcast media?'